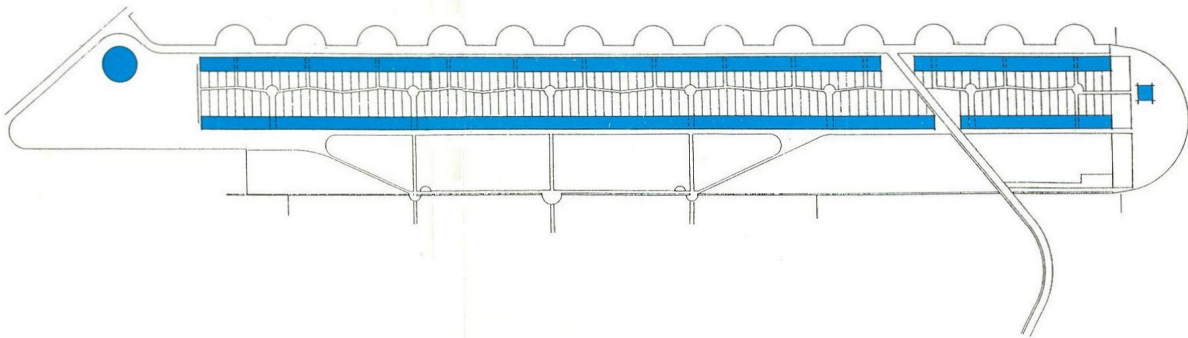

Architectuur & Ontwerpanalyse

Brochure van het afstudeerproject van Rob van der Bijl

Deze brochure is samengesteld op verzoek van de faculteit Bouwkunde (TU-Delft). Op 13 mei dit jaar is het gebouw van de faculteit door brand verwoest en daarmee is veel materiaal van onderwijs- en onderzoekswerk verloren gegaan. De Alumni van de faculteit zijn daarom verzocht hun afstudeerwerk digitaal beschikbaar te stellen.

Het afstuderen met de scriptie 'Drie Ontwerpanalyses' (onder begeleiding van hoofdmentor Arie Graafland; TH Bouwkunde, 21 juni 1985, met prijs) is destijds bewerkt en gepubliceerd in twee boeken die beide in 1987 bij de Delftse Universitaire Pers verschenen. *) In de volgende pagina's zijn scans uit deze boeken gemonteerd. Ook zijn foto's toegevoegd van het eigen woningbouwontwerp (1980-1987) dat in de ontwerpanalyse een hoofdrol speelt.

Voor verdere informatie, neem gerust contact op met ondergetekende.

Rob van der Bijl
Amsterdam, 2 oktober 2008

robvanderbijl@gmail.com
rajvdb@xs4all.nl

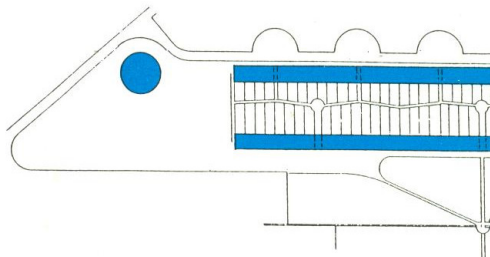
*)

Titel: Drie ontwerpanalyses.

Vakgroep/afstudeerrichting: stedenbouwkunde.

Trefwoorden: bouwkunst, ontwerpanalyse, stedenbouw, architectuur, landschapsarchitectuur

'Abstractie aan de Vecht' is het verslag van een uit de hand gelopen ontwerp-analyse. Het ontwerp: twee langgerekte blokken op een strook met een lengte van driekwart kilometer, aan weerszijden beëindigd door respectievelijk een woon- en een uitzichttoren. De analyse: aanvankelijk een beschouwing van een ontwerp voor een woonwijk bij het dorp Loenen, later een uiteenlegging van een 'stille' compositie in de omvattende architectuur van het Vechtlandschap, een compositie waarin de wonende, werkende en recreërende mens ontbreekt.

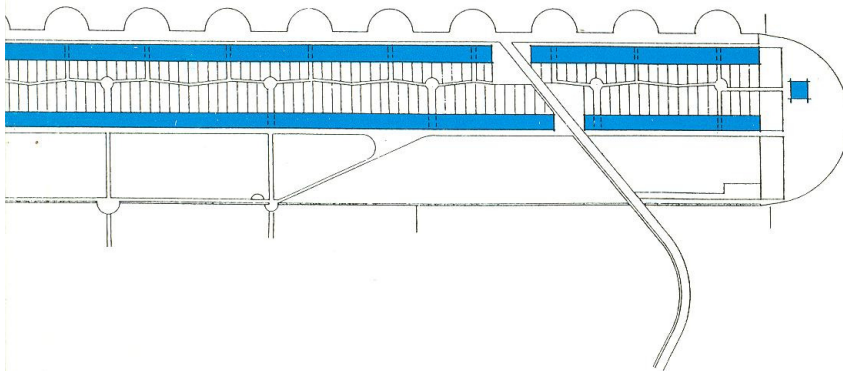

ISBN 90-6275-314-0
NUGI 923/655

871148

ABSTRACTIE AAN DE VECHT

Rob van der Bijl

Delft University Press

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Bijl, Rob van der

Abstractie aan de Vecht / Rob van der Bijl. - Delft:
Delftse Universitaire Pers. - Ill. - (Ontwerp & theorie; 3)
Met index, lit. opg.

Studenteneditie 923/655

landbouw / stedenbouw / landschapsarchitectuur.

Typewerk: Mieke van Veldhuizen

Omslag: Loenen-ontwerp ('*Blaauwe Compositie*', Rob van der Bijl,
januari 1987)

© Delftse Universitaire Pers, Delft 1987

Inhoud

Voorwoord	7
hoofdstuk 1	9
Abstracte Compositie	
.introductie	11
.composities	16
hoofdstuk 2	19
Architectonisch Landschap	
hoofdstuk 3	31
Voorbij Ideologie en Functionaliteit	
.ideologie	33
.intermezzo	
<i>Ideologie van het wonen</i>	43
.functionaliteit	47
.intermezzo	
<i>Functionalisme en het ontwerp</i>	52
hoofdstuk 4	55
Ruimte voor Architectuur	
.twee schetsen	57
.architectonische termen	65
.architectuur zonder subject	73
Noten	75
Index	79

Voorwoord

'Abstractie aan de Vecht' is het derde deel in de reeks Ontwerp en Theorie. De publikaties in deze reeks leggen een verband tussen de ontwerppraktijk van de stedebouwer/architect en de reflectie op deze disciplines. Veelal beperkt de architectuurtheorie zich tot instrumentele noties, die een systematisering zijn van datgene wat het ontwerp zelf al grotendeels bepaalt. Het gaat hier niet zozeer om functionele analyses of een al dan niet verbeterde ontwerpmethode, maar om een zowel theoretische bewerking als praktisch ontwerpresultaat.

Een belangrijke negentiende-eeuwse filosoof heeft eens opgemerkt dat de theorie altijd te laat komt. Daarmee bedoelde hij dat de reflectie op het historisch proces altijd na de gebeurtenissen komt. Dat maakt theorie niet overbodig, het zet hoogstens een aantal kritische kanttekeningen bij de gedachte dat de architectonische werkelijkheid zich eenvoudigweg laat construeren uit een aantal 'regels'. Hoewel iedere theorie zich beweegt langs argumentatielijnen of misschien 'regels', voldoet dit niet zonder meer aan de eisen die gesteld worden aan een wetenschappelijke theorie.

hoofdstuk 1

Abstracte compositie

Dit is het verhaal van een ontwerp voor het dorp Loenen aan de Vecht. Een ontwerp dat zich aanvankelijk leek te beperken tot een (alternatieve) uitbreiding voor een mooi oud dorp, maar dat uiteindelijk uitgroeide tot een abstracte architectuur-landschappelijke compositie, een compositie met de potentie het abstracte karakter nog verder te verruimen, tot voorbij architectuur.

Als uitbreiding van het dorp Loenen wordt het ontwerp bepaald door de opgave die al te bekend is uit de wereld van het bouwen en die kan worden samengevat onder de noemer 'woningbouwplan'. In die zin is het ontwerp op te vatten als het antwoord op een simpele opgave het dorp uit te breiden met een aantal woningen, die in een adequate, functionele onderlinge verhouding, op eveneens functionele wijze zijn verbonden met de rest van het dorp. Een uitbreidingswijk dus, niets minder dan een conglomeraat van individuele woningen met keurige privé-tuintjes en voldoende parkeergelegenheid, alles met voldoende voorzieningen en goed ontsloten ten opzichte van de wijde omgeving, het dorp Loenen en verder: Amsterdam, Utrecht, et cetera.

Behalve een uitbreidingsvoorstel is het Loenen-ontwerp ook een studie ten behoeve van de te ontwerpen uitbreidingslocaties. Dat wil zeggen, het uitgewerkte woonwijkje (de uitbreiding) staat niet op zich. In het regionale deel van het Loenen-ontwerp zijn dan ook een tweetal andere locaties in de nabijheid van de bestaande bebouwing geprojecteerd. Zo verschijnt het ontwerp voor de uitbreiding als onderdeel van een meer omvattende regionale studie van het dorp Loenen en omgeving.

In de hierna te presenteren analyse wordt het Loenen-ontwerp doorgenomen op haar relatie met ideologie en functionaliteit. Het ontwerp (voor de woonwijk) wordt onderzocht op een thema dat bepalend lijkt voor elk woningbouwontwerp, namelijk de ideologie van het wonen, het idee dat elke woningbouwarchitectuur zich heeft te richten op het wonen. Daarnaast speelt in de analyse een tweede thema een niet minder belangrijke rol, namelijk functionaliteit. Een woonwijk behoort immers 'functioneel' te zijn.

Behalve als een beschermd oord voor 'wonen en leven' is een wijk immers goed toegankelijk voor verschillende verkeerssoorten en beschikt over een afgewogen pakket aan voorzieningen. Een woonwijk kent behalve comfortabele woningen ook bijbehorende voorzieningen: speelgelegenheid, groenaanleg, voldoende parkeer-gelegenheid, et cetera.

Via een belichting van de ideologische en functionele determinanten van het ontwerp (voor de woonwijk) probeert de analyse op het spoor te komen van typisch architectonische kwaliteiten. Anders gezegd, de analyse probeert een antwoord te vinden op de vraag waar (en hoe) naast de strikt ideologische en functionele componenten van het plan, er ruimte kan ontstaan voor architectuur.

Hoe is de voorgestelde uitbreiding in functionele zin met het bestaande dorp verbonden? Volgens welk concept van het wonen is de wijk opgezet? Dat zijn precies de soort vragen die steeds één vraag van een heel andere orde veronderstellen, de vraag waarop de analyse zal zijn gericht: waar en hoe ontstaat ruimte voor architectuur. Geen enkele analyse van architectuur kan blijven steken bij de triviale, ideologische en functionele determinaties van een ontwerp. Architectuur veronderstelt weliswaar ideologie en functionaliteit, maar is daar niet toe te herleiden; de vorm waarin een ontwerp is uitgewerkt kan niet anders zijn dan architectonisch. Onderzoek naar architectuur is in laatste instantie onderzoek naar het architectonische.

Precies hier ligt de inzet van de ontwerpanalyse die hierna zal worden uiteengezet. De analyse probeert het architectonische op het spoor te komen door concreet in het Loenen-ontwerp na te gaan in hoeverre binnen dit ontwerp 'afstand' wordt genomen van strikt ideologische en functionele overwegingen. Aanvankelijk slaagt deze opzet. Afgezien van bepaalde tegenstrijdigheden in het ontwerp blijkt dat de architectonische kwaliteit niet valt terug te brengen tot ideologische, dan wel puur functionele argumentatie. Wat dat betreft is de conclusie geruststellend: het gaat inderdaad om architectuur.

Toch schuilt er een addertje onder het analytische gras. Met name het non-functionele karakter van de architectonische kwaliteiten (de architectonische problematiek) dreigt het Loenen-ontwerp 'voorbij' architectuur te brengen. Dat klinkt misschien tegenstrijdig, maar dat is het niet. Architectuur veronderstelt immers een functionaliteit. Alhoewel haar typische kwaliteiten niet tot een louter functionele rationaliteit kunnen worden teruggebracht, is een dergelijke rationaliteit (op de achtergrond desnoods) wel degelijk noodzakelijk aanwezig. Men zou wellicht kunnen stellen dat architectuur ontstaat/bestaat door de functie heen. Functie wordt getransformeerd tot meer dan functie. En 'meer' wil hier natuurlijk zeggen: architectuur. Op een moment echter dat een bepaalde architectuur non-functioneel wordt, is er niet langer meer sprake van in architectonisch opzicht overbepaalde functie, maar van een niet meer aanwezige functie. Architectuur is dan als het ware door de functie heengeschoten; ze is non-functioneel. Dat lijkt uiteindelijk gebeurt te zijn in het Loenen-ontwerp. In de analyse wordt duidelijk dat in de ijver van het ontwerp om haar eigen architectonische ruimte te claimen en veilig te stellen, zij haar doel voorbij dreigt te schieten. Haar non-ideologisch, non-functioneel karakter dreigt haar voorbij architectuur te brengen. Voorbij architectuur in de ruime en veelvormige wereld der beeldende kunst. En misschien gaat het hier zelfs wel om een wereld vergelijkbaar met die van El Lissitzky's Prounen. Ook in een Proun wordt een afstand genomen van concrete uitingen van cultuur. Een Proun is geen architectonische compositie, terwijl El Lissitzky zelf nadrukkelijk afstand neemt van de traditionele (schilder)kunst:

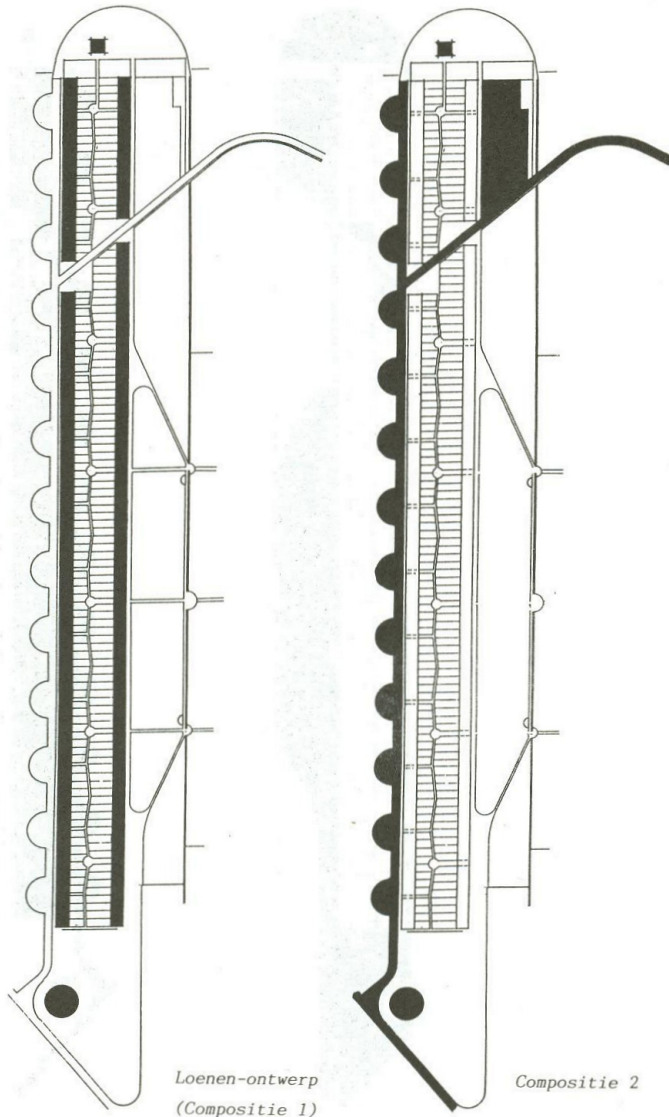
afb.1-1.

afb.1-2/3. *"Proun nannten wir die Haltestelle auf dem Aufbauwege der neuen Gestaltung, welche auf der von den Leichen der Gemälde und ihren Künstlern gedüngten Erde entsteht. (...) So geht der Proun über das Gemälde und dessen Künstler einerseits, die Maschine und den Ingenieur andererseits hinaus und schreitet zum Aufbau des Raumes, gliedert ihn durch die Elemente aller Dimensionen und baut eine neue vielseitige, aber einheitliche Gestalt*

unserer Natur." 3)

In een dergelijk kader verschijnt het Loenen-ontwerp als een puur abstracte compositie en is haar aanvankelijk profiel van een simpele, praktische woonwijk geheel verdwenen, althans zo lijkt het. Misschien is het beter het Loenen-ontwerp op te vatten als een dynamisch systeem: een ontwerp met meerdere gezichten. Aanvankelijk een woonwijk als onderdeel van een locatie-studie ten behoeve van een uit te breiden dorp, later een abstracte compositie. Tussen deze twee bestaanstoestanden, dus tussen woonwijk en abstracte compositie ontwikkelt zich de architectonische problematiek van het Loenen-ontwerp. Een ontwerp met een sterke post-architectonische inslag, dat zeker. Op tal van punten vervaagt het architectonische karakter en dreigt het ontwerp voor een uitbreiding voor Loenen aan de Vecht definitief te veranderen in een abstracte compositie aan de Vecht.

De analyse die in dit boek uiteengezet zal worden, begint rustig. In eerste instantie wordt het Loenen-ontwerp nog opgevat als een woonwijk. Deze woonwijk is gesitueerd in een landschap waarvan in hoofdstuk 2 een architectonische karakteristiek wordt gegeven. De analyse start in het derde hoofdstuk. Daar wordt het ontwerp geanalyseerd op haar componenten 'wonen' en 'functionaliteit'. Al in dit deel van de analyse wordt duidelijk dat het Loenen-ontwerp niet eenduidig is op te vatten als representatie van een woonwijk. Een onderzoek naar de architectonische problematiek, in hoofdstuk 4, levert wat dit betreft nieuwe gegevens. Via een thematische beschrijving van twee schetsen uit een vroeg stadium in het ontwerpproces en een uiteenzetting aan de hand van een reeks 'architectonische termen', mondt het ontwerp-onderzoek uit in een conclusie: het Loenen-ontwerp vertegenwoordigt meer dan een woonwijk.

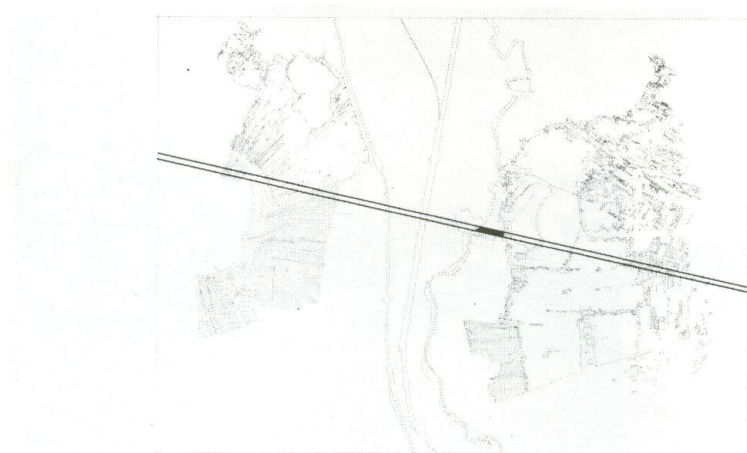

Loenen-ontwerp
(Compositie 1)

Compositie 2

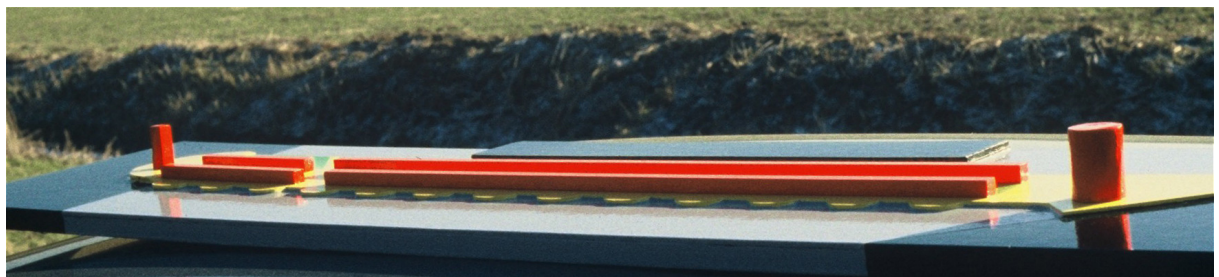
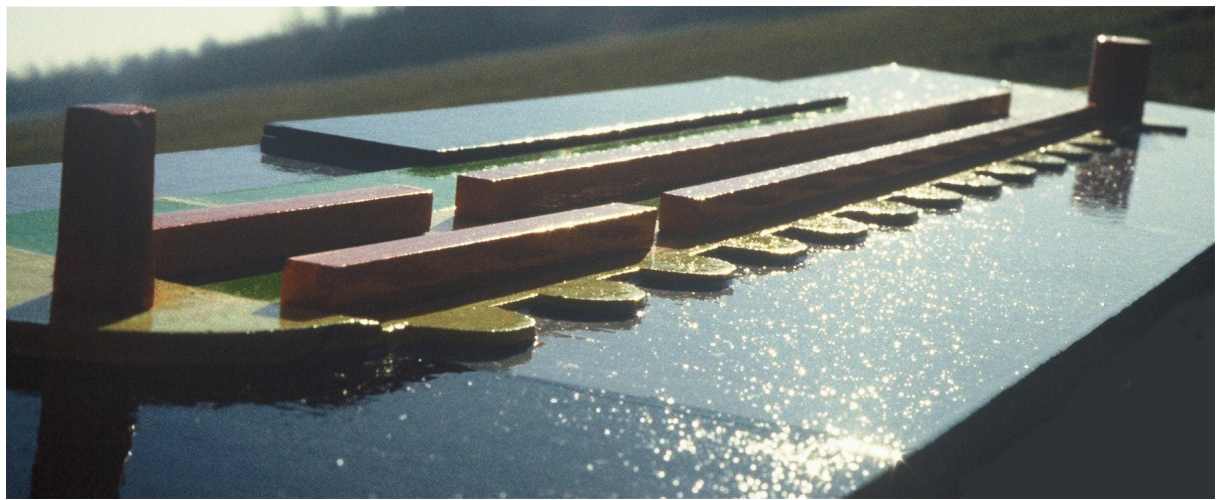
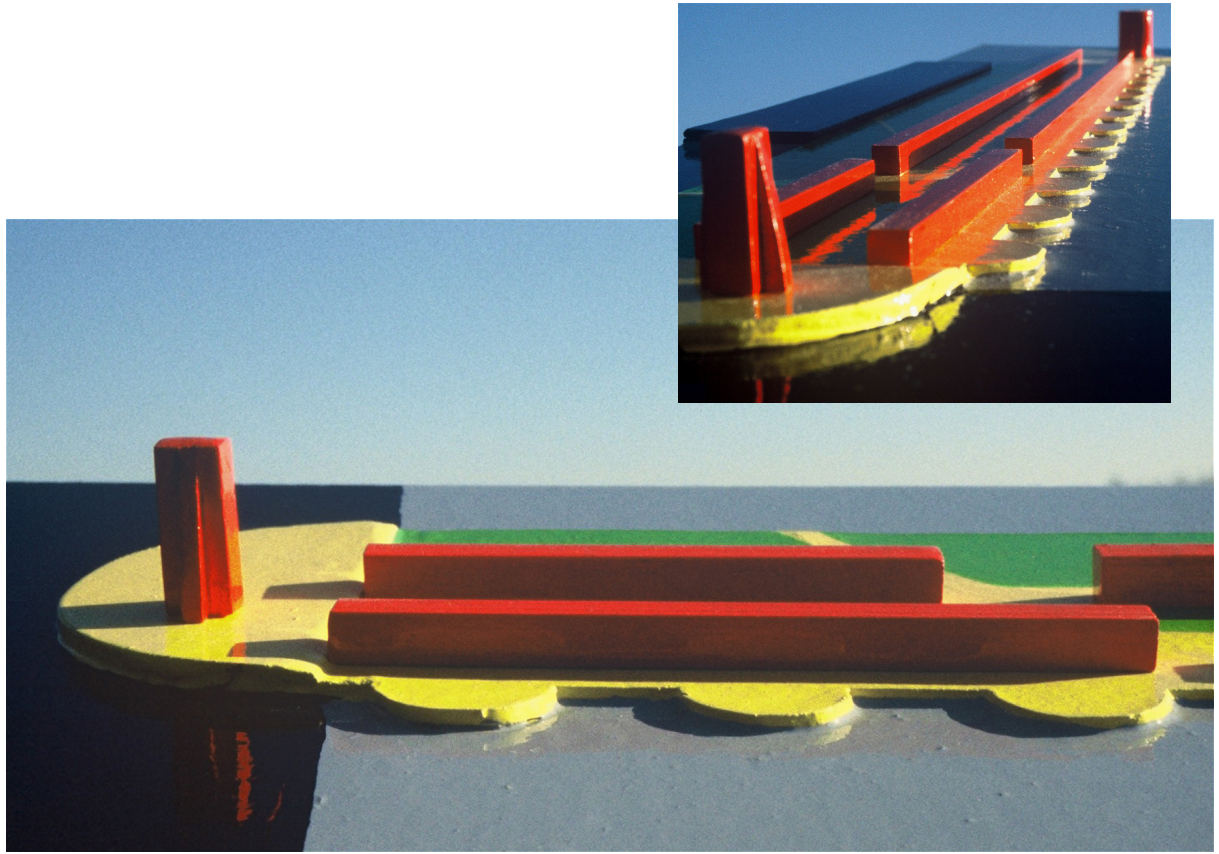
noten

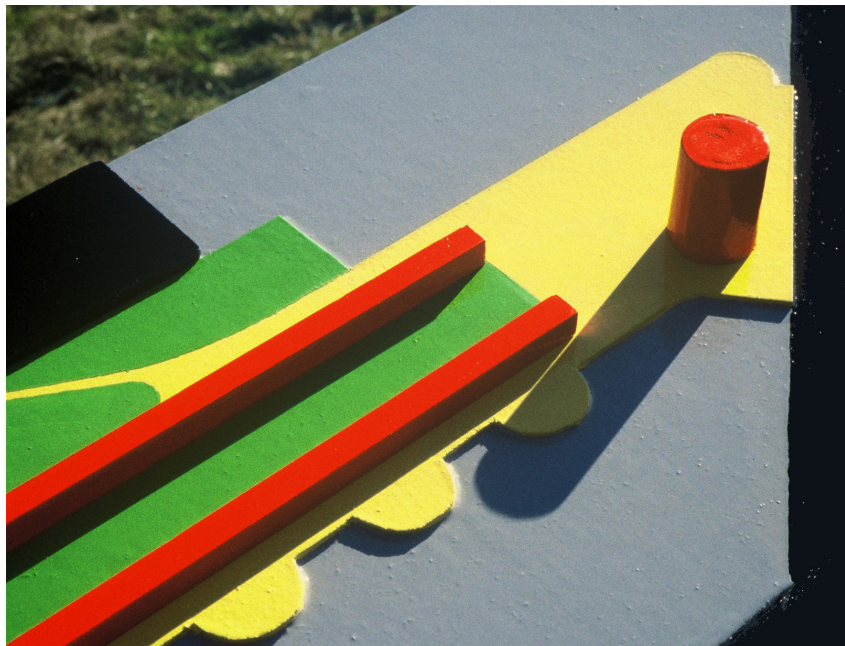
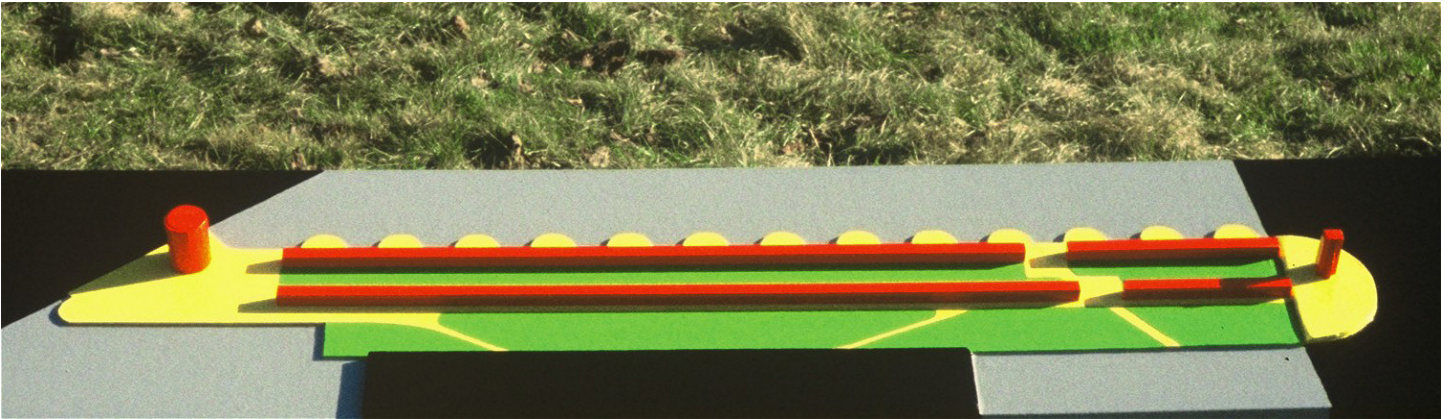
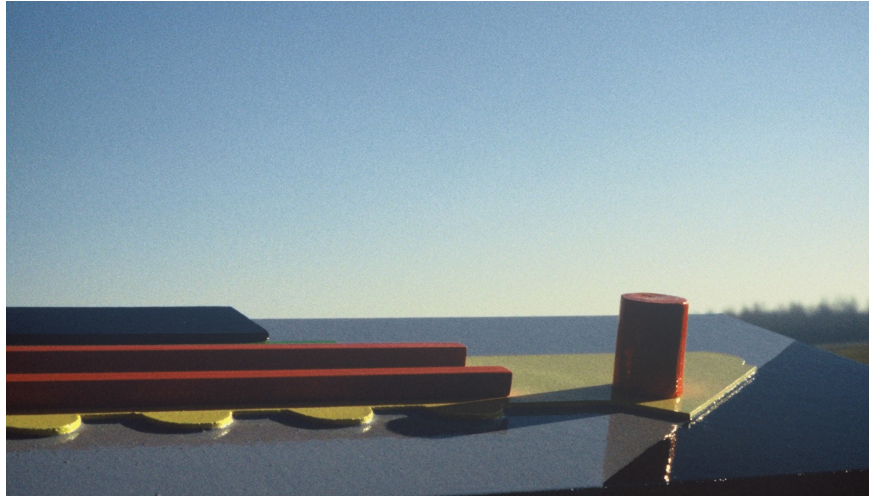
- 1) Het project werd destijds begeleid door G.Smienk, wetenschappelijk medewerker van de faculteit Bouwkunde.
- 2) 'Abstractie aan de Vecht' is gebaseerd op een afstudeerproject, waarin Arie Graafland - schrijver van het voorwoord - als hoofdmentor optrad.
De resultaten van dit afstudeerproject zijn vastgelegd in de doctoraalscriptie 'Drie ontwerpanalyses' (Rob van der Bijl, TH-Delft 1985). Deze scriptie is bewerkt en omgezet in een tweedelig boekwerk. 'Abstractie aan de Vecht' is het eerste deel van dit werk. Net als dit deel zal ook het tweede deel verschijnen in de reeks 'Ontwerp en Theorie'.
- 3) El Lissitzky. Dresden 1967, pp.344/345.
- 4) Lissitzky, a.w., p.355.

Afb.2-7 - de strook

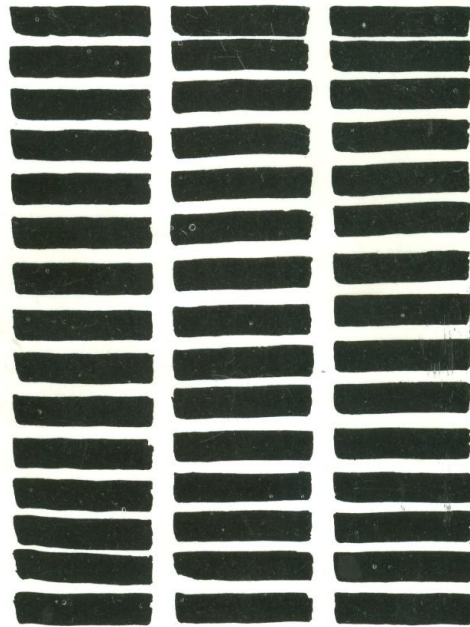
De uitgewerkte locatie is in het architectonisch landschap op de kaart donker ingekleurd. Gesitueerd nabij het bosgebied pal naast het dorp Loenen: de ruimtelijke 'scharnier' van de compositie waarbinnen de nieuwe uitbreiding een plaats weet te veroveren. Dat bosgebied vormt een knooppunt tussen de beide plasseengebieden en de reeks lijnen in de smalle strook daartussen. Het vormt tevens het directe 'ondersteuningspunt' voor de locatie en is in hoge mate verantwoordelijk voor de richting van de strook waaraan de locatie als het ware is opgehangen.

Rob van der Bijl

SPRAKELOZE
ARCHITECTUUR

Delftse Universitaire Pers

'Sprakeloze Architectuur' is een presentatie van ontwerpanalyses. Het behandelt architectuur die niet een representatie van een te bouwen werkelijkheid tot onmiddellijke inzet heeft, waar niet een 'verhaal' de boventoon voert. Zo verschijnt in de analyses een sprakeloze architectuur, een architectuur die niet gereduceerd kan worden tot de oplossing van een ideologische of functionele puzzel.

'Sprakeloze Architectuur' is ook een architectuur-theoretische studie, waarin architectuur wordt opgevat als datgene 'meer' dan louter ideologie of functie en waarin architectuur uiteindelijk is gedefinieerd als een wijze van ordenen: als permanent ontwerpproces waarin architectonische middelen in steeds andere combinaties worden omgezet in varianten van nieuwe architectonische voorstellen.

Uitgegeven door:

Delftse Universitaire Pers
Stevinweg 1
2628 CN Delft
telefoon: (015) 783254

Omslag: T75-124, Jan Schoonhoven 1975 (met toestemming van
Orez Mobiel, Den Haag, 1985).
Red.& Typewerk: Mieke van Veldhuizen.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Bijl, Rob van der

Sprakeloze architectuur / Rob van der Bijl. - Delft:
Delftse Universitaire Pers. - Ill. - (Ontwerp & theorie; 4)
Met lit.opg.
ISBN 90-6275-338-8
SISO 710 UDC 72 NUGI 655
Trefw.: bouwkunst.

© Delftse Universitaire Pers, Delft 1987.

No part of this book may be reproduced in any form by print,
photoprint, microfilm or any other means without written
permission from the publisher: Delft University Press, Delft,
The Netherlands.

Inhoud

Voorwoord	7
.noot	8
hoofdstuk 1	9
Introductie	
.noten	15
hoofdstuk 2	17
Architectuur als intellectuele arbeid	
.Brunelleschi	19
.grote architectuur	23
.noten	28
hoofdstuk 3	31
Architectonische problematiek	
.drie interpretaties	34
.taal en teken	36
.code	40
.architectonische problematiek	42
.het object als actief moment	48
.noten	52
hoofdstuk 4	55
Drie ontwerpen van Peter Eisenman	
.ideologie en functionaliteit	58
.architectonische problematiek (drie ontwerpen)	63
.theoretisch object	74
.noten	77

hoofdstuk 5	79
Il gioco dell'oca, een ontwerp van Aldo Rossi	
.ideologie	82
.functionaliteit	88
.architectonische problematiek I	93
.architectonische problematiek II	110
.noten	115
hoofdstuk 6	117
Het strategisch park-ontwerp van Rem Koolhaas	
.ideologie	119
.functionaliteit	130
.het park als architectuur	133
.circulatiemachine	139
.noten	141
hoofdstuk 7	143
Servies en architectuur	
.tafelarchitectuur	145
.definities	148
.servies van Rossi	149
.Schoonhoven	155
.noten	159
Literatuur	161
Afbeeldingen	167

Voorwoord

'Sprakeloze architectuur' is het vierde deel in de reeks Ontwerp en Theorie. ¹⁾ Evenals bij de voorafgaande delen wordt hier een verband gelegd tussen de ontwerppraktijk van de stedebouwer/architect en de reflectie op deze disciplines. Architectuur wordt door Van der Bijl opgevat als een vorm van intellectuele arbeid die voortkomt uit de maatschappelijke arbeidsdeling. Het ontstaan hiervan wordt door de schrijver gesitueerd bij Brunelleschi. Hij sluit wat dit betreft aan bij een vroegere Delftse publikatie die de betekenis van de abstracte arbeid in de architectuur benadrukte. Vanuit deze optiek onderzoekt Van der Bijl de kwaliteit van architectuur. Niet alles wat gebouwd of getekend is, kunnen we zonder meer tot de architectuur rekenen. Van der Bijl werkt Porphyrios' these over de architectonische problematiek uit. Vanuit het problematiekbegrip worden een aantal prominente ontwerpers onderzocht. Misschien is het juister te zeggen ontwerpen, i.p.v. ontwerpers, want de architect speelt weliswaar een belangrijke rol, maar uiteindelijk niet de doorslaggevende. De betekenis kan immers nog voorbij de intenties van de ontwerper reiken. Op heldere wijze worden een aantal ontwerpen van Eisenman, Rossi en Koolhaas geanalyseerd. Het Delftse fenomeen 'plananalyse' krijgt hier een specifieke betekenis. Voorbij een louter instrumenteel niveau worden de ontwerpen geanalyseerd op hun betekenis. Deze werkwijze is belangrijk, omdat zij niet vastloopt in een descriptieve plananalytische beschrijving, maar het begrip 'analyse' geeft waar het voor staat: systematische reflectie. In die zin neemt het boek een kritische positie in ten opzichte van deze praktijk die wat mij betreft aan revisie toe is. Van der Bijl's boek is wat dat betreft een produktieve ontwikkeling voor het ontwerponderwijs aan de faculteit Bouwkunde.

Arie Graafland, maart 1987

Dit boek presenteert een reeks ontwerpanalyses. De ontwerpen waarop deze analyses betrekking hebben, zijn vervaardigd door de architecten Peter Eisenman, Aldo Rossi en Rem Koolhaas. Te zamen vormen de analyses een verhaal over 'sprakeloze architectuur': architectuur die niet tot onmiddellijke inzet een representatie van een voorgestane werkelijkheid heeft, waar niet een 'verhaal' de boventoon voert en ook architectuur die niet direct teruggebracht kan worden tot de oplossing van een ideologische of functionele puzzel.

'Sprakeloze architectuur' is niet alleen een presentatie van een drietal ontwerpanalyses, maar ook een verslag van een onderzoek. In feite vormen de analyses een zelfstandig onderzoek naar de 'eigen' middelen van architectuur. Als architectuur niet onmiddellijk tot iets 'anders' teruggebracht kan worden, dan moet het toch mogelijk zijn typisch *architectonische* kwaliteiten te omschrijven en af te bakenen. Wat dat betreft is architectuur te vergelijken met poëzie. Ook de dichter maakt gebruik van typisch 'eigen', in zijn geval poëtische middelen. Middelen die niet kunnen worden gereduceerd tot de literaire technieken van de romanschrijver, de stilistische vondsten van de journalist of de retoriek van de essayist. De dichter Hans Faverey drukt het zo uit: "*Als ik iets schrijf wil ik een gedicht maken.*"¹⁾ Faverey maakt geen roman, hij schrijft geen smeug artikel of een doorwrocht essay. Hij zegt ook niet simpel: 'ik zie een bos chrysanten', maar:

*De chrysanten
die in de vaas op de tafel
bij het raam staan, dat
zijn niet de chrysanten
die bij het raam
op de tafel
in de vaas staan.*²⁾

Faverey zet met behulp van poëtische middelen de werkelijkheid van de onbewuste of alledaagse ervaring om in een 'ander' soort werkelijkheid: een gedicht, poëzie. Door een bepaalde rangschikking van zinnen, door het geheel van strofering, door bewuste herhalingen en verwisseling van volgordes, door ritmering en onderbreking ontstaat uiteindelijk een poëtisch bouwwerk. Een dergelijk werk representeert niets, het is noch een verhaal, noch een afbeelding van een werkelijkheid. Faverey "(wil) niet meer het gezeur hebben van: waarheen verwijst dat? en: wat bedoelt de dichter nou? Want dan bedoelt de dichter gewoon wat er staat (...)".³⁾

Iets soortgelijks is er aan de hand in architectuur. Architectuur van Eisenman of Rossi is net zo 'sprakeloos' als de poëzie van Faverey. In dit boek komt deze sprakeloosheid uitvoerig aan bod. De volgende twee hoofdstukken starten met een tweetal (architectuur)theoretische uiteenzettingen. Hoofdstuk 2 gaat in op de rol van de architect als 'specifieke' intellectueel. Er blijkt een bijzonder verband tussen de intellectuele arbeid zoals de architect die in zijn praktijk verricht en de mogelijkheid voor Architectuur. De afbakening van een onderzoeksobject - ten behoeve van de analyses - vindt plaats in het derde hoofdstuk. De term 'architectuur' is eigenlijk te vaag. Gelukkig biedt Porphyrios' problematiekbegrip een mogelijkheid voor een geschikt, omvattend onderzoeksobject. Toch is de opzet van de ontwerpanalyses in onderzoeksmethodisch opzicht bescheiden. Dat wil zeggen, in de analyses wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan het onderzoeken van architectonische problematieken, maar dat gebeurt met behulp van concrete ontwerpen. En het zijn deze ontwerpen die in de context van de voorgenomen analyses als empirisch onderzoeksobject functioneren.

In de hoofdstukken 4, 5 en 6 volgen de analyses van respectievelijk Eisenman, Rossi en Koolhaas. Afgezien van enkele ondergeschikte praktische overwegingen (zoals bijvoorbeeld de beschikbaarheid van documentatie), is de keuze voor juist deze ontwerpen niet willekeurig. Het geheel van analyses wordt in

architectuurtheoretisch opzicht veel waardevoller wanneer met zo'n onderneming een zo breed mogelijk terrein wordt bestreken waarin een *architectonische* problematiek in het geding is. Globaal strekt dit terrein zich uit vanaf architectuur naar stedenbouwkunde (niet in 'planologische' zin) en landschapsarchitectuur. De te analyseren ontwerpen dekken dit gehele terrein.

Van Rossi is zijn architectonisch ontwerp gekozen voor de uitbreiding van een begraafplaats in het Italiaanse Modena; Eisenman is vertegenwoordigd met een drietal ontwerpen waarin zowel architectonische als stedenbouwkundig-architectonische vraagstukken aan de orde zijn; de landschapsarchitectuur tenslotte komt aan bod met een parkontwerp van Koolhaas (O.M.A.) dat is vervaardigd in het kader van de bekende La Villette-prijsvraag.

Dat het werk van deze architecten is uitverkoren, heeft ook nog een andere reden. In hun praktijk kennen deze architecten een relatief groot belang toe aan de ontwerptekeningen en aanverwante documenten. Misschien mag zelfs worden verondersteld dat dit ontwerp materiaal vaak een eigen leven gaat leiden; dat er nauwelijks een verband (representatief, modelmatig e.d.) kan worden gelegd tussen ontwerp en voorgestane, te realiseren werkelijkheid. Voor Rossi is dit zeker het geval, voor beide andere architecten waarschijnlijk in mindere mate. Gelet op het empirisch object van deze studie - samen te vatten als ontwerpdocumentatie (tekeningen e.d.) - is de keuze voor het werk van juist deze architecten niet geheel onverwacht.

Ondanks verschillen is de opbouw van de analyses in grote lijnen steeds hetzelfde. Eerst wordt de verhouding van het ontwerp nagegaan met de thema's 'ideologie' en 'functionaliteit'. Pas daarna worden de 'eigen', architectonische middelen van elk ontwerp afzonderlijk onderzocht. Wat is het werkelijk object van de geanalyseerde architectuur? zal dan de belangrijkste vraag zijn. Het zevende hoofdstuk presenteert een soort 'conclusie'. Aan de hand van het fenomeen 'tafelarchitectuur' wordt nagegaan op wat voor wijze architectuur zou kunnen worden 'gedefinieerd'. Op maar liefst twee manieren blijkt dit inderdaad te kunnen,

hetgeen tenslotte wordt verduidelijkt met een voorbeeld 'buiten' de architectuur, dit keer niet de poëzie van Hans Faverey, maar de tekeningen van Jan Schoonhoven.

De tekst in dit boek kan op verschillende manieren worden gelezen. Natuurlijk geeft een volledig en chronologisch leestraject het meest complete beeld van de studie, maar de afzonderlijke ontwerpanalyses (hoofdstuk 4, 5 en 6) laten zich ook als boeiende, zelfstandige verhalen lezen. Hetzelfde geldt voor de slotbeschouwing in hoofdstuk 7. Een citaten'strip', tenslotte, kan men samenstellen uit de aan ieder hoofdstuk voorafgaande citaten, van de auteur of architect die in het desbetreffende hoofdstuk een prominente plaats inneemt, om op deze (v)luchtige wijze een kernachtige indruk van het boek te verkrijgen.

Zowel in 'Sprakeloze architectuur' als in 'Abstractie aan de Vecht'⁴⁾ wordt geprobeerd om de ontwerpanalyse als volwassen, wetenschappelijke methode te hanteren in het onderzoek van architectuur. Aan dergelijk onderzoek zou een zelfstandige, academische positie dienen te worden toegekend. Dat is jammer genoeg maar zelden het geval. Al te vaak is het onderzoek van architectuur ondergeschikt aan een bouwkundige of andere praktijk en heeft de ontwerpanalyse slechts een ondergeschikte of instrumentele functie. In dit boek wordt afstand genomen van een dergelijke optie, echter zonder de band met de *ontwerppraktijk* af te kappen. Behalve in zelfstandig onderzoek van architectuur vervult de ontwerpanalyse ook een functie in het ontwerpen van architectuur. De ontwerpanalyse kan een produktieve rol spelen in het ontwerpen zelf en de ontwerpmethodiek in het bijzonder.

Noten bij hoofdstuk 1

- 1) T.van Deel; Onthechtingsoefeningen, In gesprek met Hans Faverey. In: Revisor, december 1978, pp.35-40.
- 2) H.Faverey; Chrysanten roeiers. Amsterdam 1978.
- 3) Van Deel, a.w.
- 4) R.van der Bijl; Abstractie aan de Vecht. Delft 1987.

Schoonhoven

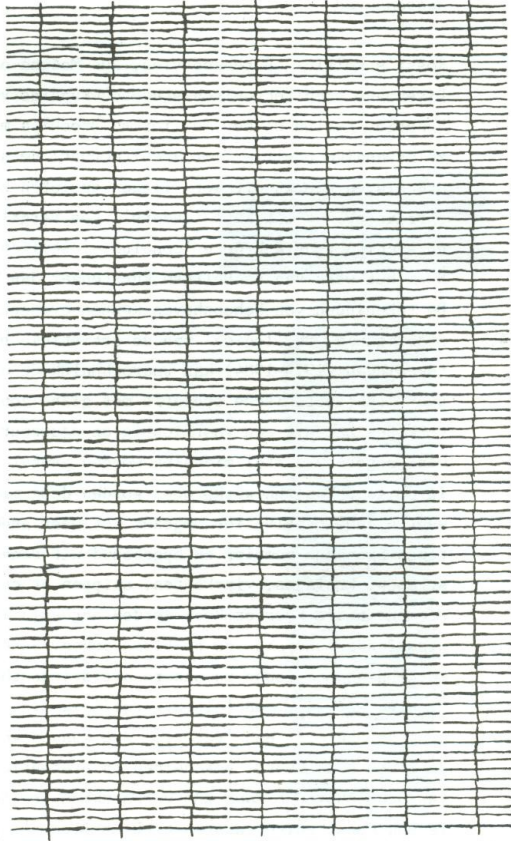
Rossi's koffie- en theeservies, zijn Modena-ontwerp, maar ook Eisenmans architectonisch-stedebouwkundige voorstellen voor Venetië, Berlijn en het New Yorkse Brooklyn markeren een relatief zelfstandige positie voor architectuur; de architectonische ordeningen die in dit werk liggen besloten zijn onherleidbaar, onreducerbaar tot iets 'anders'. Een vergelijking tussen kunst en architectuur kan deze 'conclusie' wellicht nog verduidelijken. Neem het werk van de Delftse kunstenaar Jan Schoonhoven.⁹⁾

afb.7-4.

De tekeningen van Schoonhoven kennen eveneens een bepaalde zelfstandigheid. De 'logica' van de artistieke bewerkingen in zijn tekeningen (1975-1984) kan waarschijnlijk de analogie met een puur architectonische operatie met glans doorstaan. Schoonhovens werk bestaat uit een voorzichtig en nauwkeurig onderzoek, waarin een (beperkt) aantal middelen worden geanalyseerd en toegepast. In de loop van zijn werkproces worden deze middelen in steeds weer nieuwe combinaties omgezet tot weer andere varianten. Zijn tekeningen zijn summier en opgebouwd uit eenvoudige elementen: strepen, kruisjes, vierkanten, stippen et cetera. Het zijn deze elementen die keer op keer worden herhaald in het kader van wisselende kunstzinnige problematieken. Schoonhoven realiseert met zijn geometrische en andere artistieke thema's een 'kunstzinnige wereld', een 'eigen wereld' waarin vrijwel onmogelijk een 'verhaal' of een 'theorie' zou kunnen worden gelezen. Door de ingetogen, vooral bescheiden en pretentieloze opstelling van Schoonhoven *binnen* zijn werkstukken (reliëfs en tekeningen) is zijn kunst zuiver abstract. De stilte of sprakeloosheid van Schoonhovens 'grid' heeft verleidelijk veel weg van een architectonische $\begin{matrix} l & x & b \\ n & & m \end{matrix}$ -matrix.

afb.7-5.

In een dagblad wordt Schoonhoven aangehaald wanneer hij zegt: "*Alles is berekend.*"¹⁰⁾ En inderdaad, het werk van Schoonhoven wordt getypeerd door een zuiver berekende ordening. In dit opzicht moet de uitspraak van Schoonhoven dus heel letterlijk worden genomen. De journalist P. Heynen die in zijn artikel Schoon-

Afb.7-4 - T78-48 (Jan Schoonhoven 1978)

hoven citeert, beweert daarentegen dat er in het werk van de Delftse kunstenaar niets helemaal vaststaat en wil klaarblijkelijk de bewering van Schoonhoven nuanceren of zelfs ontkrachten. Dat is niet terecht. Natuurlijk is er in het werk van Schoonhoven sprake van toeval en willekeur, maar het is juist een algemene en *berekende ordening* die toevalligheden en willekeurigheden, te zamen met geplande elementen, tot een kunstzinnig geheel sneedt. Toeval en willekeur krijgen een berekende positie in de artistieke orde van de tekening.

afb.7-5. Teken en is voor Schoonhoven ordenen. Zijn wijze van ordenen is 'sprakeloos' en vergelijkbaar met architectonisch ordenen, want ook architectuur is in laatste instantie onderzoek, waarin een aantal duidelijk onderscheiden (of te onderscheiden) middelen worden geanalyseerd en toegepast. In de loop van het ontwerp-proces worden deze middelen in steeds weer nieuwe combinaties omgezet in weer andere varianten van nieuwe architectonische voorstellen en ontwerpen. Architectuur is uiteindelijk niets meer dan een samenspel van een bepaald aantal termen, die keer op keer worden herhaald in het kader van wisselende architectonische problematieken. Architectuur: in het beste geval een 'sprakeloze ordening'.

Afstudeerproject Rob van der Bijl
PDF-versie 021008
(C) RVDB, Amsterdam, oktober 2008

www.lightrail.nl/rvdb